

О. В. МИНЬКОВИЧ-СЛОБОДЯНИК

Олена Василівна Минькович-Слободяник, кандидат юридичних наук, доцент МІП Національного університету «Одеська юридична академія»

**ПРАВОВА І ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА**

Буремні події в Україні 2014–2015 рр. привели до значного збурення громадянського суспільства, що втомилася від безвідповідальної влади, захмарної корупції, постійного придушення малого і середнього бізнесу, неможливості реальної реалізації громадянами своїх конституційних прав. Результатом даної ситуації постав Майдан, за яким прослідували зміна влади і початок війни між Україною та Росією. Всі ці події змінили не тільки ставлення активної частини громадянського суспільства до влади, її інститутів, а й до дотримання законів у нашій державі, принципу верховенства права і до політики взагалі. Відтак, сьогодні Україна проходить ще один трансформаційний щабель, але, на відміну від попередніх 24 років свого незалежного існування, він є найбільш революційним та болочим. З огляду на зазначене, **метою** даної статті є спроба окреслити процес зміни правової та політичної культури суспільства та орієнтації правлячої еліти держави в період політико-правової трансформації нашої країни.

У дослідженні трансформацій політико-правових процесів в Україні варто спиратися на потенціал українських науковців, які присвятили свої праці означеній проблемі. Йдеться про наукові здобутки таких вчених, як Ю. Шемшученко, О. Ющик, О. Бабкіна, В. Горбатенко, Ю. Битяк, В. Яковюк та ін.

Будь-яке суспільство, незалежно від рівня свого розвитку, проходить певний ступінь політичної та правової трансформації. Це характерно як для високорозвинутого суспільства (громадянського) так і для малорозвинутого (родового). Україна в цьому ряду не є винятком. Тривалий час розвиток нашого суспільства був окреслений радянськими політико-ідеологічними рамками та законодавством. Лише з 1991 р. ми стали незалежними, прийняли власне законодавство, започаткували нові політичні еліти, почали розбудову демократичної, правової держави. Однак оглядаючись на пройдені 24 роки незалежності, задаємо собі питання: «А чи дійсно відбулися реальні зміни в політичній та правовій площині? Наскільки вони реальні? Можливо, це все фантом, спроба видати бажане за дійсне?»

Після «революції гідності» і стримування агресії сусідньої держави в нашому суспільстві стали найпоширенішими такі гасла: «творимо нову державу», «живемо по-новому», «проводимо децентралізацію і люстрацію» та ін. Але, як не дивно, ні нові-старі політичні еліти, ні ті ж таки нові-старі представники органів правосуддя не звернули увагу на той факт, що бажання до перетворення суспільства і його реальне перетворення – це зовсім різні речі. Говорячи про це, ми наголошуємо передусім на готовності самого суспільства до змін, які сьогодні повинні відбуватися радикально, революційно, безповоротно. Ми говоримо про готовність правової та політичної свідомості пересічного українця до даних змін, про готовність правлячих еліт, про готовність громадськості. На нашу думку, це спірний факт.

Нещодавно в залі Верховної Ради взяли під варту народного депутата від однієї з партій. При цьому дане затримання було проведено з порушенням вимог Конституції України, Законів України «Про статус народного депутата України»¹, «Про регламент Верховної Ради України»². І те, що дані порушення допускає правляча еліта стосовно одного депутата, є зовсім неприпустимим щодо інших парламентарів, як показує практика. В чому ж проблема, чому маємо вибірковий підхід як з боку парламентарів до своїх колег, так і з боку Генеральної прокуратури?

18 вересня 2015 р. у вечірньому ефірі каналу «112 Україна» в політичному ток-шоу «Шустер live» було висвітлено думку одного з керівників обласної державної адміністрації та запрошеного народного депутата про те, що з огляду на оприлюднені ГПУ факти про народного депутата дане затримання було цілком виправданим, логічним і правильним. У цьому контексті, вбачається, що відоме українське прислів'я «закон, що дишло – як повернеш, так і вийшло» є сьогодні не просто усною народною творчістю, а безпосередньо реальністю нашого життя. Дивлячись на таку поведінку парламентарів, на їх ставлення до Конституції України та прийнятих ними ж законів пересічний громадянин усвідомлює дві речі: 1) нічого в нашій країні крім риторики не змінюється; 2) ми не отримуємо обіцяних реформ, натомість маємо правову вакханалію та політичну демагогію з боку осіб, яких самі ж «благословили на владу». Виходячи з вищевказаного, на нашу думку, однією з перших проблем у нашій державі на шляху політико-правової трансформації суспільства, в тому числі й анонсованих Президентом України змін до Конституції України, повинно стати внесення таких змін, які суспільством будуть сприйматися на рівні правової і політичної свідомості, змін, які зможуть стати органічною частиною правової і політичної культури суспільства, будуть реально відображати його існуючий рівень, а не ефемерне прагнення певного рівня, якого, можливо, ще й немає.

Цілком слушними є зауваження професора Ю. Тодики, зроблені ще в 2007 р.: «У громадській думці ще не повною мірою сформувалося усвідомлення реальної ролі і цінності Конституції як найважливішого політико-правового документа, її значущості для розвитку правової системи України, становлення соціально-економічних і політичних процесів на демократичних началах. Це безпосередньо пов'язано з питанням легітимності Конституції, з її сприйняттям населенням, політичною елітою. Підтримка народом конституційних новацій має істотне значення для ефективності функціонування як норм Конституції, так і поточного законодавства. При цьому слід враховувати, що політична значущість Конституції ширше її юридичного змісту, оскільки саме Конституція України на даному етапі розвитку країни нормативно на вищому рівні закріплює суспільну згоду щодо демократичних цінностей (народовладдя, прав людини, політичного і ідеологічного плюралізму, верховенства права, принципів і механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства, функціонування державних органів).

Стрижень Конституції України – права людини, що визначають демократичну спрямованість усієї правової системи держави. Мова йде не лише про законодавство, але і про такі блоки правової системи, як теоретичні і світоглядні компоненти (правосвідомість, правова політика, правова теорія), а також про юридичну практику. На сучасному етапі важливо забезпечити конституціоналізацію законодавства, під якою ми розуміємо відповідність норм поточного законодавства конституційним приписам. Це важливо як для нормотворчої, так і для правозастосовної діяльності³. Актуальність даного твердження сьогодні не втрачена. Ми говоримо про зміни до Конституції України, про широку децентралізацію, про збільшення повноважень територіальних громад і т.д. При цьому вже в передвиборчій гонці, яка стартувала в рамках місцевих виборів, ми не спостерігаємо нових сил, які могли і хотіли б змінити ситуацію в державі. Так, є нові назви партій, навіть нові прізвиська подекуди, а по суті правляча еліта має міцну вертикаль, якої не бажає позбутися. За таких обставин виникає питання: чи потрібна сьогодні децентралізація в державі, яка знаходиться фактично в стадії війни та має правову, політичну й економічну кризу. Що вирішить децентралізація сьогодні, що вирішить запропонована адміністративно-територіальна реформа? Хіба вони змінять свідомість пересічних громадян, політичних еліт? Хіба відбудуться зміни у судовій системі і всі почнуть довіряти судам? Ні, цього не відбудеться, оскільки немає змін у правовій та політичній свідомості перерахованих суб'єктів, немає в державі чітких рис правової політики, немає реального дотримання прав громадян (будь то депутат чи ветеран АТО). З огляду на це, в Конституцію можна вносити багато змін, прийняти ще безліч законів, але це не змінить кардинально ситуацію в нашій державі. Чому? На це питання вже давно відповіли відомі вчені й мислителі, а саме: Ш. Монтеск'є зазначав, що закони «повинні знаходитись у тісній відповідності з особливостями народу, для якого вони встановлені, що тільки в надзвичайно рідкісних випадках закони одного народу можуть виявитись придатними для іншого народу»⁴. Співзвучна думка ще в давні часи висловлювалася Аристотелем: потрібно створювати закони, пристосовані до умов конкретної держави, а не підганяти державу під придумані закони⁵. «Кожна правова система, – пише японський компаративіст І. Нода, – будучи невід'ємним елементом культури, детермінована історичними і географічними факторами. Звідси і виникають її специфічні риси»⁶. Тобто, переймаючи, копіюючи досвід західних країн, ба навіть тієї ж Польщі, наші законотворці не замислюються над таким: те, що є нормальним для пересічного німця чи поляка, буде зовсім не сприйнято пересічним українцем. Саме тому, не зважаючи на те, що люстрація, антикорупційна діяльність у державі є абсолютно правильними і необхідними кроками, але через неготовність до цього політико-правової свідомості більшості суспільства в нашій державі вона перетворюється на театр абсурду, коли ми «ловимо» пішаків, залишаючи за кадром основні шахові фігури.

Це саме можна говорити і про процес зміни Конституції України. Ми вирішили змінювати Основний Закон у той час, коли в країні йде війна, народ зневірений та розділений у своїх поглядах на процес державотворення. Ми маємо проблеми з політичними елітами, оскільки ініційовані місцеві вибори яскраво демонструють той факт, що змінилися обличчя і назви партій, але незмінними залишаються пріоритети, гра основних промислово-фінансових груп за сфери впливу один з одним і повне ігнорування потреб народу. Влучно зазначив з цього приводу М. Оніщук: «Парадокс українського конституціоналізму полягає також у тому, що, з одного боку, Конституція визначає правила гри, довгострокову політичну кон'юнктуру, а з іншого – саме політики, котрі конкурують за владу, приймають рішення, якою має бути Конституція. Звідси Конституція залишається продуктом, по суті, елітних домовленостей. Саме «політичні війни» еліт знижують якість політичних інститутів, що встановлюються Конституцією. Тому одним із головних фокусів конституційного процесу має бути конституційне творення сучасного парламентаризму та відповідального урядування»⁷. І тому з приходом кожного нового Президента ми якщо й не змінюємо всю Конституцію, то хоча б її частину, заздалегідь розуміючи, що ці зміни є лише маскуванням реального процесу реформ, яких життєво потребує сьогодні держава. Нова зміна Конституції не призведе до головного – зміни політико-правової свідомості, політико-правової культури. Нарешті вона не змінить основні олігархічні схеми узурпації влади, а, можливо, ще більше їх закріпить. В Україні відбувається особливий варіант суспільних трансформацій – формування новітнього транзитного (перехідного) політичного режиму, авторитаризму, що виріс за фасадом слабко виражених демократичних інститутів⁸.

Остання революція – Революція гідності – показала лише бажання соціально активної частини населення до змін, вона висвітила ті сфери, що потребують змін негайно, але, на жаль, не змогла привести на політичну арену нових лідерів, їх просто сьогодні немає. Одна з найактуальніших проблем функціонування політичної системи України полягає у неповній відповідності ознак політико-правової культури суспільства тому

її типу, котрий є необхідним для повноцінного утвердження демократії. У сучасних умовах становлення незалежної Української держави назріла необхідність оновлення політико-правової культури населення, її трансформації з перехідної у демократичну⁹.

Ми сьогодні спостерігаємо лише невеличкий паросток суспільного замовлення на справедливу судову систему, на боротьбу з корупцією і т.д. Чому це так? Та тому, що більшість населення говорить про це, але воно ще не готове за кожен факт корупції звертатися в правоохоронні органи, які в свою чергу не готові порушувати кримінальні справи проти «своїх» товаришів або господарів. І найжахливіше, що сама влада використовує це бажання народу лише як передвиборче гасло, спекулюючи на ньому, виборюючи собі бали в рейтингах.

Низький рівень політичної та правової культури фіксується і в перебігу місцевих виборів в Україні. Знову ми бачимо ті ж самі підкупи виборців у регіонах, каруселі, підвезення до дільниць кимось із кандидатів. У Маріуполі вибори зовсім не відбулися, спостерігається маргінальне ставлення до виборів з боку населення (наприклад, на півдні України, де голосували в основному пенсіонери). Чому так відбувається? На нашу думку, мало оголосити про те, що ми створюємо нове життя, мало навіть змінити лідера, необхідно змінити ставлення суспільства до проблем, що є в державі. Наше суспільство сьогодні знаходиться на роздоріжжі. Чинна влада отримала від нього величезний карт-бланш, але, прийшовши на крові «небесної сотні» до влади, вона так і не змогла переконати основну частину громадянського суспільства в тому, що реформи, які вона здійснює, є необхідними, що люди повинні існувати на мізерні зарплати і пенсії заради «світлого майбутнього». Не покарані всі ті, хто прямо був винен у подіях на Майдані, у війні, що за ними прослідувала, у розрусі економіки, яку спостерігаємо сьогодні. Не додав віри і процес очищення влади, бо він перетворився на «половання на відьом», а не на реальні жорсткі й безкомпромісні дії влади. Особливо помітно це на місцевому рівні. Враховуючи викладене вище, можна запропонувати наступні кроки, які можуть закласти канву, що може змінити правову та політичну свідомість населення, а звідси – і правову та політичну культуру в цілому.

По-перше, оскільки серцевиною політичної і правової культури виступає правова та політична свідомість, необхідно змінити систему виховання дітей і молоді в нашій державі, адже саме виховання формує свідомість особи. Політичну еліту треба не запозичувати, а виховувати самостійно. Законотворчих громадян також треба виховувати відповідним чином, не тільки декларуючи в законодавстві той факт, наприклад, що підкуп виборця – це порушення законодавства, а й реально карати як тих, хто цей підкуп здійснює, так і тих, хто його приймає, тоді ми отримаємо переважну більшість законотворчих громадян. Крім того, основний акцент у правовому й політичному вихованні повинен змінюватись залежно від регіону, області, міста нашої держави, оскільки такі поняття, як «націоналізм», «патріотизм» по-різному сприймаються на Заході, Півдні, Центрі, Сході України – а сприйняття повинно бути однаковим (уніфікованим), отже, і акценти у вихованні повинні бути зроблені саме з урахуванням ментальних і історичних особливостей кожного регіону України для того, щоб у підсумку треті особи не могли спекулювати цими поняттями для досягнення власних цілей, як це сталося в Криму й на частині Донбасу. Іншими словами, патріотами держави не народжуються – ними стають.

Досить важливою частиною виховання є широка просвітницька діяльність, що є обов'язковою умовою підвищення, якісної зміни та усвідомлення правової й політичної культури. Біда нашого суспільства в тому, що сьогодні просвітництво у сфері права та політики відбувається шляхом якихось заходів, які здійснюються в основному ситуативно, безсистемно, «для галочки». У той час, як дана діяльність повинна бути системною, постійною, професійною, орієнтованою на конкретні соціальні групи та прошарки населення з тим, щоб отримані знання приживалися не «з-під палки», а усвідомлювались громадянами підсвідомо.

По-друге, пропонується для депутатів усіх рівнів прийняти Дисциплінарний статут депутата. Даний документ буде містити норми, що відображатимуть вимоги правової та політичної культури як окремого депутата, так і депутатської фракції, партії, коаліції та опозиції. Відповідно, визначатимуть ті вчинки, які не можуть бути прийнятними і допустимими для особи, наділеної даним правовим статусом, а також відповідальність у вигляді позбавлення даного статусу за порушення Дисциплінарного статуту депутата, а також самої можливості бути обраним до представницьких органів держави в подальшому. Звичайно, можна говорити про те, що держава не має права унормовувати культуру, у тому числі й правову та політичну, що так не прийнято в демократичному суспільстві, але ж депутат, – це не просто пересічний громадянин держави Україна, а публічна особа, якій певна частина виборців делегувала свої права представництва в державних органах, а тому дана особа повинна бути виразником, в тому числі й політичної та правової культури тієї групи, що її обрала, а надто в тому суспільстві, де рівень фальсифікацій на виборах є завжди високим, довіра населення до кандидатів опускається весь час до нуля, а правосуддя залишає бажати кращого (місцеві вибори 2015 р. є тому яскравим прикладом). У такому випадку всі дії, які порочать звання «депутат», повинні бути покарані шляхом позбавлення даної особи відповідного статусу, незалежно від того, депутатом якої ради вона є.

По-третє, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції» від 8 жовтня 2015 р. № 2123а, який міг би вважатися певним наближенням до більш високого рівня правової та політичної культури виборців і кандидатів. Також його можна було б вважати і серйозним кроком до подолання корупційних схем у даній сфері. Але не так сталося, як гадалося. Даний закон фактично не просто зберігає існуючі сьогодні в політичному просторі України партії, більш того, – він їх консервує. У законі передбачається, що бюджетне фінансування отримають тільки ті політичні партії, які на останніх виборах народних депутатів набрали не менше 2 % голосів. Тобто, даний закон фактично зберігає постійне життя для так званих «топових» політичних партій,

при цьому унеможливаючи розвиток реальної політичної конкуренції між ними, яку можуть забезпечити тільки «молоді» партії, ще не відомі своїми «вчинками» електорату.

Так, фінансування партій з бюджету – це загальноприйнята політична практика, але світова практика зосереджена не на тому, щоб консервувати вже існуючі партії, а на тому, щоб розвивати і давати змогу поборотися за виборця новим партіям. Тому двовідсотковий поріг є неприйнятним з цієї точки зору, наприклад, в ФРН він становить лише 0,5 %, або зовсім не визначається якоюсь конкретною цифрою (наприклад, Республіка Австрія, Королівства Швеція і Бельгія). Є країни, які окрему увагу приділяють саме новоствореним партіям (партіям «молодіжного крила») або тим, у яких сформовані і успішно функціонують дослідницькі інститути з питань парламентаризму (наприклад, Королівство Нідерланди). Виходячи з викладеного вище, сьогодні виникає необхідність у перегляді прийнятого закону в бік надання більш широких можливостей саме для молодих партій, оскільки в основному саме вони є яскравими виразниками правової і політичної культури суспільства, а також політико-правових трансформацій у державі.

¹ Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 р. // Голос України. – 1992. – 23 грудня.

² Про регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 р. // Голос України від 23.12.1992 Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. // Голос України від 17.02.2010. – № 28. – Глава 35.

³ Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства : моногр. / за ред. проф. Ю. П. Битяка та доц. І. В. Яковюка. – Х. : Право, 2007. – С. 116–117.

⁴ *Монтескьє Ш.* Избранные произведения / Ш. Монтескьє. – М., 1995. – С. 168.

⁵ Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства : моногр. / за ред. проф. Ю. П. Битяка та доц. І. В. Яковюка. – Х. : Право, 2007. – С. 122.

⁶ *Нода И.* Сравнительное правоведение в Японии: прошлое и настоящее / И. Нода // Очерки сравнительного права. – М., 1981. – С. 247.

⁷ *Онисьук М.* Український конституціоналізм: від кризи – до ладу / М. Онисьук // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – № 17 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/LAW/ukrayinskiy-konstitucionalizm-vid-krizi-do-ladu-.html>

⁸ *Бабкіна О. В.* Деякі методологічні проблеми аналізу політичних трансформацій та політичного розвитку / О. В. Бабкіна // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2013. – Вип. 11. – С. 7.

⁹ Там само. – С. 8.

Резюме

Минькович-Слободяник О. В. Правова та політична культура в умовах політико-правової трансформації суспільства.

У даній статті зроблено спробу проаналізувати політико-правові зміни, що відбулися в нашій державі за останні два роки. Як ці зміни відобразилися на правовій та політичній культурі громадянського суспільства, наскільки вони посприяли чи навпаки виявили недоліки в правовій та політичній системі України. Визначити, чи змогли ми сьогодні сформувані якісно нову правову й політичну культуру суспільстві. На якому рівні сьогодні знаходиться правова і політична свідомість громадян і чим вона відрізняється від правової та політичної свідомості правлячої еліти, представників судової та правоохоронної системи. Також у статті автор надає деякі пропозиції, що, на його думку, можуть допомогти і дещо змінити правову й політичну свідомість суспільства, а відтак і підвищити рівень правової та політичної культури, що в свою чергу позитивно вплине на процес політико-правової трансформації суспільства.

Ключові слова: правова культура, політична культура, політико-правова трансформація суспільства, громадянське суспільство, правова система, політична система.

Резюме

Минькович-Слободяник Е. В. Правовая и политическая культура в условиях политико-правовой трансформации общества.

В данной статье предпринята попытка проанализировать политико-правовые изменения, произошедшие в нашем государстве за последние два года. Как эти изменения отобразились на правовой и политической культуре гражданского общества, насколько они способствовали или наоборот выявили недостатки в правовой и политической системе нашего государства. Определить, смогли ли мы сегодня сформировать качественно новую правовую и политическую культуру общества. На каком уровне сегодня находится правовое и политическое сознание правящей элиты, представителей судебной и правоохранительной системы. Также в статье автор предоставляет некоторые предложения, которые могут помочь и в чем-то изменить правовое и политическое сознание общества, а, следовательно, повысить и качественно улучшить уровень правовой и политической культуры, что в свою очередь позитивно повлияет на процесс политико-правовой трансформации общества в целом.

Ключевые слова: правовая культура, политическая культура, политико-правовая трансформация общества, гражданское общество, правовая система, политическая система.

Summary

Mynkovich-Slobodyanyk O. Legal and political culture under conditions of political and legal transformation of society.

The present article is an attempt to analyze the transformational processes in our state since its independence (particularly in the last two years); to define whether we are able to form a brand new legal and political culture of the society; to discover the level of legal and political awareness among citizens, and its difference from the legal and political awareness of the ruling elite, the representatives of judicial and law enforcement systems. The author also offers certain propositions that, in the author's opinion, may help and partially change legal and political awareness of the society, thus increasing the level of legal and political culture, which, in its turn, will positively affect the process of political and legal transformation of the society.

Key words: political culture, legal culture, legal system, political system, civil society, political and legal transformation of society.

Н. М. ПАВЛУСІВ

Надія Михайлівна Павлусів, кандидат філософських наук, доцент Львівського державного університету внутрішніх справ

**ПАРАДИГМА КОНСТРУЮВАННЯ ОБРАЗІВ ПРАВОВОГО
В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ
(НА ПРИКЛАДІ ПОВІСТІ І. ФРАНКА «ПЕРЕХРЕСНІ СТЕЖКИ»)**

Український народ упродовж своєї історії виробив оригінальну правову культуру, розвинувши всі основні правові феномени – свідомість, звичаї, уявлення про справедливість. На жаль, сьогодні доводиться стикатися з позиціями вчених, в яких недооцінюються вітчизняні правові здобутки. Пояснюється це не в останню чергу тривалими періодами втрати національної державності, внаслідок чого правова культура українського народу опинялася поза увагою офіційної науки. Ось як оцінював історико-правову спадщину українського народу вчений-правознавець, історик права, професор Таємного Українського університету (Львів, 20 рр. ХХ ст.) М. Чубатий: «Український нарід може бути гордий на свою світлу юридичну минувшину більше чим кождий другий славянський нарід. Перші, що найкращі правові твори Східної Європи повстали творчими силами якраз сього народу, що до нині ще не добув свого права на державність»¹. З болем пояснює таке становище цей вчений: «Не було у нас своїх університетів, які плекали б науку свого національного права, який то предмет на правничих виділах всіх університетів займає передове місце»². Відтак цю місію виконала українська література.

Як засвідчує навіть поверховий огляд класичної української художньої літератури, вона буквально «насичена» правовими сюжетами. Варто лише згадати новели та оповідання Л. Мартовича, В. Стефаніка, Г. Хоткевича... Відомі спроби також і художньо-документальної реконструкції, здійснені у зазначений період, зокрема оповідання Ореста Левицького, в яких майстерно відтворено правове життя українського суспільства на матеріалах практики козацьких судів другої половини ХVІІ століття. Отже, українська художня література є невичерпним джерелом відомостей про правову культуру українського народу, його складний шлях у боротьбі за свої права та пошуки справедливості.

Окремо виділяється творчість І. Франка. Цьому сприяла його енциклопедична обізнаність з економічними, політичними та правовими проблемами тогочасного суспільства, реальними соціальним та правовим становищем різних верств та прошарків, професійних груп українського народу на західноукраїнських землях під владою австрійської корони, активна участь у громадському житті, публіцистична діяльність. З цієї точки зору І. Франка без перебільшення називають «українським Бальзаком».

Вивченню соціально-філософських поглядів та особливостей літературного методу та стилю І. Франка присвячені праці Т. Космеда. Наше дослідження спрямоване на розкриття особливостей відтворення художніми засобами саме правових реалій суспільства Галичини кінця ХІХ ст., ця проблема дотепер саме у площині правової парадигми не розроблялася. Гадаємо, що обраний нами напрям дослідження – до певної міри на стику літературознавства і юриспруденції – буде корисним і для потреб формування культури ділового мовлення українських правників, на актуальності якого наголошує, зокрема, А. Токарська: «Ділове мовлення працівників правоохоронних органів буде досконалим за умови точності, правильності, чіткості і ясності викладу, який переважно ґрунтується на знаннях з юриспруденції»³. Очевидно, що розгляд під «правовим» кутом зору текстів таких класиків української літератури, як І. Франко, залучення літературної спадщини у коло професійної культури правників сприятимуть розвитку як юридичної термінології, так і правової свідомості українського суспільства.

Пропоноване дослідження здійснене нами за наступними двома основними методологічними принципами:

– жанрова приналежність аналізованої повісті до реалізму, який прийнято характеризувати тим, що «він інтенційований на емпіричну дійсність і йде шляхом спостережень, вивчень та аналізів її феноменів; творчість реаліста базується на цих спостереженнях та вивченнях, на досвідному знанні й мислиться як їх художнє узагальнення»⁴. За цієї ознакою метод художньої реконструкції правових феноменів І. Франком наближається до соціологічного їх пізнання, однак особливими засобами, властивими художній літературі, парадигма застосування яких і становить безпосередній предмет нашого дослідження. Як зазначає Ц. Тодоров, розглядаючи природу жанрів та їх походження, «через інституціоналізацію жанри пов'язані з суспільством, в якому вони існують. Саме цим аспектом вони найбільше цікавлять етнологів та істориків»⁵. Таким чином, звернення І. Франка до проблем професії українського правника не було випадковим, а засвідчує певну жанрову спрямованість літературного процесу на відображення цієї сфери суспільного життя;

– аналіз досліджуваного твору як складової частини історико-літературного процесу: «літературний твір становить діалектичну значеннєву цілість, яка змінює сенс залежно від контексту. Сам контекст також має структуральний характер: його творять вищі літературні цілості, такі як течія, епоха, жанр, а також